

Hantering av forskningsdata - status vid de svenska lärosätena

Uppdrag

I övergången mot ett öppet vetenskapssystem har Sveriges universitets- och högskoleförbunds (SUHF) nationella arbetsgrupp för forskningsdata¹ i uppdrag att bevaka den nationella och internationella verksamhetsutvecklingen för hantering av forskningsdata. På uppdrag av SUHF:s grupp för samordning av Open Science/öppen vetenskap² ska arbetsgruppen föreslå konkreta strategier och insatser i dialog med relevanta aktörer, samt främja samordning av det nationella strategiska arbetet med att utveckla forskningsstödande tjänster för hantering av forskningsdata vid de svenska lärosätena.

Bakgrund

EU:s medlemsländer antog den 27 maj 2016 rådsslutsatser om övergången till ett öppet vetenskapssystem (9526/16)³. I den forskningspolitiska propositionen Kunskap i samverkan – för samhällets utmaningar och stärkt konkurrenskraft (prop. 2016/17:50)⁴ anges att regeringens målbild är att alla de vetenskapliga publikationer som är resultat av offentligt finansierad forskning bör bli öppet tillgängliga direkt då de publiceras. Likaså bör forskningsdata som ligger till grund för vetenskapliga publikationer bli öppet tillgängliga samtidigt som den tillhörande publikationen. I den forskningspolitiska propositionen anges att det är regeringens målbild att en omställning till öppen tillgång till forskningsresultat inklusive relaterade vetenskapliga publikationer, konstnärliga verk och forskningsdata bör vara genomförd fullt ut senast inom tio år.

Från och med 2017 har Kungliga Biblioteket ett regeringsuppdrag att samordna arbetet för öppen tillgång till vetenskapliga publikationer⁵. Vetenskapsrådet har motsvarande uppdrag för öppen tillgång till forskningsdata⁶ och de båda myndigheterna har även i uppdrag att ta fram kriterier för att kunna bedöma i vilken utsträckning vetenskapliga publikationer och forskningsdata som helt eller delvis tagits fram med offentlig finansiering uppfyller FAIR-principerna.

I paradigmskiftet till ett öppet vetenskapssystem och som följd av effekterna av den nya Dataskyddsförordningen ställs ökade krav på lärosätenas ansvar att stödja forskarna i korrekt hantering av publicering av vetenskapliga publikationer och hantering av forskningsdata. I Europa har lärosätenas arbete med utveckling av policys och forskningsstödande tjänster inom ramen för öppen vetenskap och hantering av specifikt forskningsdata pågått under flera

¹ <http://www.suhf.se/arbetsgrupp/open-science-samordningsgrupp/nationell-arbetsgrupp-for-forskningsdata> (Hämtad 2018-05-09)

² <http://www.suhf.se/arbetsgrupp/open-science-samordningsgrupp> (Hämtad 2018-05-09)

³ <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9526-2016-INIT/sv/pdf> (Hämtad 2018-05-11)

⁴ <http://www.regeringen.se/4adad0/contentassets/72faaf7629a845af9b30fde1ef6b5067/kunskap-i-samverkan--for-samhällets-utmaningar-och-starkt-konkurrenskraft-prop.-20161750.pdf> (Hämtad 2018-05-11)

⁵ <http://openaccess.blogg.kb.se/samordningsuppdrag/> (Hämtad 2018-05-16)

⁶

<https://www.vr.se/internationellt-samarbete/europeiskt-samarbete/vetenskapsradetkoordinerararbetet-medopenaccess.4.615fa64715282cc5ba625a21.html> (Hämtad 2018-05-16)

år. Olika länder har kommit olika långt i sitt arbete. I länder som t.ex. Finland, Storbritannien och Holland har lärosätena sedan några år väl utarbetade infrastrukturer och forskningsstöd för hantering av forskningsdata. Även forskningsorganisationer och offentliga finansiärer har sedan en tid tillbaka arbetat med att anpassa sina funktioner och tjänster för de nya krav och rekommendationer som ställs vad gäller hantering, lagring, tillgängliggörande och bevarande av forskningsdata.

Lärosätenas ansvar att samverka

Det är viktigt och nödvändigt att lärosätena samarbetar utifrån gemensamma övergripande ramar inom de områden där så är möjligt för att skapa resurseffektiva och adekvata forskningsstödande tjänster och policys för forskningsdata som inte skiljer sig åt alltför mycket från lärosäte till lärosäte. Forskarna ska erbjudas likvärdigt forskningsstöd oberoende av vilket lärosäte de tillhör. Arbetet med utveckling av tjänster och stöd för forskningsdatahantering bör ske i nära samarbete och dialog mellan lärosätena, de svenska offentliga forskningsfinansiärerna, forskningsinfrastrukturer och andra relevanta aktörer som berörs, inklusive forskarna själva.

Forskningsdata är en del av en mycket större forskningsprocess och det finns en risk med att hantera vetenskapliga publikationer och forskningsdata som separata processer. I nuläget finns det en uppdelning av dessa områden på grund av att publiceringsprocessen och tjänsterna för forskningsdata inte är lika utarbetade och etablerade som processen och stödet för publicering av vetenskapliga publikationer. Denna uppdelning bör inte fortgå i längden utan processerna och de nationella och lokala strukturerna för detta måste samverka, förslagsvis i nationell regi baserat på en aktiv omvärldsbevakning internationellt.

Enkät - Hur ser stödet för forskningsdata ut vid svenska lärosäten?

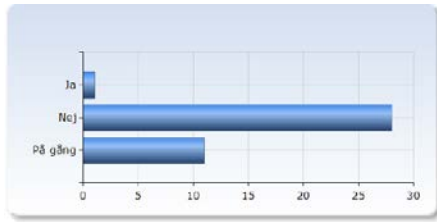
SUHF:s nationella arbetsgrupp för forskningsdata skickade i februari 2018 ut en enkät till samtliga 37 medlemslärosäten. Av dessa skickade samtliga medlemslärosäten in sina anonyma svar vid enkätens slutdatum 23 mars. Syftet med enkäten var att göra en snabb och enkel övergripande inventering av hur långt de svenska lärosätena har kommit i sitt arbete med att utveckla lokala infrastrukturer för arbetet med stöd för hantering av forskningsdata. Enkäten bestod av 4 övergripande frågor kring forskningsdatapolicy, mall för datahanteringsplan, lokal infrastruktur för hantering av forskningsdata, samt vilka de viktigaste frågorna inom forskningsdatahantering är just nu med svarsalternativen ja, nej och på gång samt kommentarsfält med möjlighet att lämna fritextsvar.

Målsättningen med enkäten är att få ett hum om status just nu vid lärosätena och indikationer på hur och med vad SUHF tillsammans med andra relevanta aktörer kan stödja lärosätena med, t.ex. rekommendation för forskningsdatapolicy och datahanteringsplan.

Sammanställning av frågor och svar i enkäten

1. Har ditt lärosäte en forskningsdatapolicy?

I dagsläget har endast ett svenskt lärosäte en formellt godkänd forskningsdatapolicy. Ett drygt tiotal lärosäten har påbörjat arbetet med en policy varav några räknar med att en policy ska vara klart under 2018. Majoriteten av respondenterna har inte något sådant arbete på gång. Flera respondenter nämner att man avvaktar andra lärosätens arbete med detta eller att tiden ännu inte är mogen för en sådan policy just nu. Vid några lärosäten pågår rekrytering av koordinator för forskningsdatafrågor och de avvaktar den rekryteringen innan fortsatt arbete.

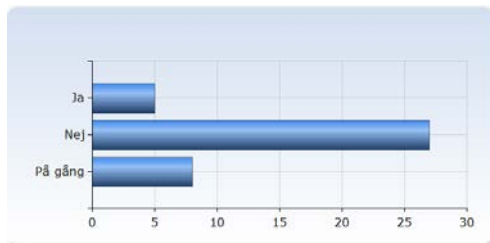
Generellt visar svaren gällande forskningsdatapolicy att det allmänt verkar finnas ett glapp vid lärosätena mellan de operativa verksamheterna och lärosätesledningen. Det saknas en tydlig koppling till forskardelaktighet och ledningsstöd i svaren, som huvudsakligen utgår från den egna verksamheten.

Flera lärosäten antyder att de inom sitt arbete inom den nationella forskningsinfrastrukturen Svensk Nationell Datatjänst (SND), ett konsortium bestående av sju lärosäten och ett nätverk med totalt 27 lärosäten⁷ kommer att arbeta med en forskningsdatapolicy.

2. Har ditt lärosäte en mall för datahanteringsplan?

En handfull lärosäten har en mall för datahanteringsplan (DHP) som de hänvisar till. Huvudsakligen hänvisas till etablerade mallar och verktyg som t.ex. Horizon 2020, Science Europe's förslag på rekommendationer, SND checklista för datahanteringsplan, DMP Online t.ex. Merparten av respondenterna har inte något arbete på gång med rekommendationer för DHP.

I fritextsvaren nämns exempelvis att man inväntar ett nationellt initiativ för en mall för datahanteringsplan, SUHF:s arbete med detta och att DHP är något som man bör samarbeta med flera relevanta aktörer om, en del menar att man inte har behoven just nu, något lärosäte har en lokal mall som man hänvisar till, en del hänvisar ansvar för frågan till finansörerna och deras eventuella mallar.

Generellt visar enkäten att det idag inte verkar finnas ett aktivt och komplett forskarstöd vid lärosätena för att skriva en DHP. Det är mycket viktigt att rutinerna för DHP och stödet lokalt vid lärosätena finns, byggs upp och implementeras under närmaste tiden då det är sannolikt att inom en snar framtid kommer fler forskningsfinansierare och förlag att ställa krav på att datahanteringsplan bifogas redan vid ansökan om forskningsfinansiering och publicering av forskningsresultat. Även inom universitetsadministrationen finns stora behov av att kunna strukturera och organisera dokumentation av forskningsinformation.

3. Vad anser ditt lärosäte är de viktigaste frågorna vad gäller hantering av forskningsdata?

I svaren som kom in nämns utan inbördes ordning t.ex. vikten och behov av: Nationell samordning och samverkan, tydlighet kring roller i arbetet, regelverk, juridiska aspekter och konsekvenser av nya Dataskyddsförordningen, nödvändigheten av förankring

⁷ <https://snd.gu.se/sv/om-oss> (Hämtad 2018-05-11)

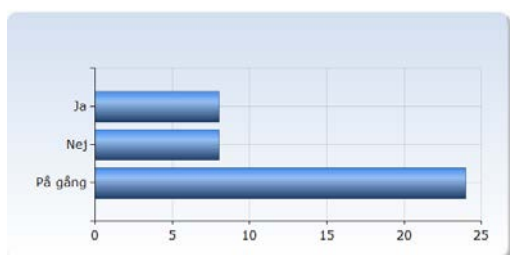
bland forskarna och dialog med dem, behov av nya incitament, meriteringssystem och krav på övergripande nivå, tillräckligt stöd och resurser för att bygga upp de lokala infrastrukturerna, stöd för lagring och bevarande kortsiktigt och långsiktigt, korrekt hantering, kompetensbehov och kompetensutveckling hos forskare och även de forskningsstödjande funktionerna, metadatafrågor, nationella infrastrukturer kontra de lokala infrastrukturerna, kostnader och ansvar, behov av starkt ledningsstöd och engagerad ledning, forskarnas behov, hitta bra samarbetsformer med andra lärosäten, skapa medvetenhet bland forskarna.

Generellt ser man i svaren att det inte tycks finnas en gemensam samlad övergripande strategi vid lärosätena för frågor kring hantering av forskningsdata. Sannolikt beror detta på att lärosätena inte har diskuterat detta utifrån ett lärosätesperspektiv utan att frågan fortfarande hanteras huvudsakligen inom stödverksamheten och utifrån en operativ nivå snarare än strategisk.

4. Finns det en lokal infrastruktur för hantering av forskningsdata vid ditt lärosäte?

60 % av respondenterna svarar att lokal infrastruktur är på gång. I svaren hänvisar flertalet lärosäten till det arbete som pågår inom den nationella forskningsinfrastrukturen SND och de s.k. DAU:erna (Data Access Units). Flertalet lärosäten bygger sitt administrativa stöd specifikt för forskningsdata utifrån de modeller som SND rekommenderar för arbetet inom SND.

Av svaren att döma verkar mycket av arbetet utgå till största delen från lärosätenas bibliotek. Organisationen och resurstilldelningen för arbetet vid lärosätena ser mycket olika ut liksom möjligheterna till samverkan med lokala relevanta aktörer inom lärosätet. Lärosätena sätter en stor tilltro till att DAU:erna ska lösa en del av infrastrukturarbetet. Viktigt här är att komma ihåg att SND är en forskningsinfrastruktur av flera. Lärosätena kommer att behöva stödja sina forskare även i arbetet med andra infrastrukturer och forskningssammanhang. Flera av svaren nämner metadatafrågor och FAIR data principerna⁸. Enligt FAIR-principerna ska forskningsdata vara sökbara (Findable), tillgängliga (Accessible), kompatibla (Interoperable) och återanvändbara (Reusable) som viktiga komponenter i arbetet.

Slutsats

Slutsatsen som kan dras utifrån svaren i den här begränsade enkäten med ett fåtal övergripande öppna frågor, är att lärosäten i Sverige fortfarande har en hel del arbete framför sig med att utveckla universitetsövergripande forskningsstödjande tjänster och infrastrukturer för hantering, lagring, tillgängliggörande och bevarande av forskningsdata. Svaren visar att en medvetenhet om frågor kring hantering av forskningsdata finns, men strukturerna för arbetet inom lärosätena verkar oklara. För att utveckla den här typen av forskningsstödjande tjänster som kräver flera olika kompetenser genom forskningsprocessens cykel och berör flera olika

⁸ <https://www.force11.org/group/fairgroup/fairprinciples> (Hämtad 2018-05-11)

intressenter både inom och utom lärosätet, krävs ett aktivt och starkt engagemang i frågan från lärosätenas ledningsfunktioner. Det krävs även förmåga att arbeta lärosätesövergripande snarare än utifrån specifika verksamheter och dessas enskilda behov.

För att kunna driva arbetet såväl inom förvaltningsorganisationen och i dialog med forskarna och kärnverksamheten krävs samordning, samarbete och nya verksamhetsövergripande arbetssätt och arbetskonstellationer. Det är ofrånkomligt att några av de viktigaste parametrarna i verksamhetsutvecklingen av forskningsstödande tjänster för datahantering kommer att vara forskardelaktighet, finansieringsfrågor, resurstilldelning, kompetensutveckling och organisationsstrukturer förutom regelverk och juridiska aspekter.

Under de senaste två åren har frågor kring öppen vetenskap uppmärksammats tydligare. Genom KB:s samordningsuppdrag och VR:s samordningsuppdrag, tillsammans med andra relevanta aktörers arbete, har nu ett nationellt mer samordnat arbete påbörjats i större skala. Sverige har ännu inte kommit lika långt med sitt arbete vid lärosätena som flertalet av de andra europeiska länderna, men vi är nu på god väg och det är glädjande att se att det finns en ny medvetenhet och kompetens för dessa frågor.

Sverige har en tradition av att arbeta utifrån ett decentraliserat förhållningssätt till skillnad från t.ex. Finland. I arbetet med resurseffektiva infrastrukturer och tjänster för hantering av forskningsdata är det nödvändigt med betydligt mer samordnat, kommunicerat och nationellt gemensamt arbete än tidigare. Lärosätena står inför nya utmaningar och det är en pionjärverksamhet att bygga upp lokala forskningsstödande infrastrukturer för hantering av forskningsdata enligt de ökade krav och rekommendationer som ställs. I flertalet frågor finns i dagsläget inte de perfekta svaren, utan verksamheterna behöver successivt utvecklas i takt med omvärlden. Det finns flera goda exempel att kika på och inspireras av runtom i Europa och även i våra närmaste grannländer i Norden.

I svaren i enkäten verkar det generellt finnas en tendens att svaren baseras utifrån den egna professionen och det egna verksamhetsområdet snarare än från universitetets strategier. Det sägs överlag mycket lite om det övergripande arbetet som krävs vid lärosätena och behovet av ett starkt ledningsstöd för att kunna driva frågorna universitetsövergripande och utveckla ett adekvat stöd som innefattar kompetens från flera områden. Detta antyder att det finns många lärosätesledningar som ännu inte arbetar aktivt med dessa frågor eller att arbetet inte är känt ute i organisationen.

Det saknas även en tydlig koppling och interaktivitet med hur arbetet är förankrat med forskarna och hur deras behov ska beaktas i utvecklingen av forskningsstödande tjänster.

Det vore lämpligt att skicka ut en ny enkät vid årsskiftet med relevanta frågor och då även få in svar kopplade till respektive lärosäte utan anonyma svar.

SUHF tackar alla lärosäten för deras delaktighet i enkäten och för alla svar vi har fått in. Detta hjälper oss i vårt vidare arbete både inom SUHF och tillsammans med relevanta aktörer i vårt gemensamma nationella och internationella arbete.